

AZ ERDÉLYI NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA 1907. ÉVBEN.

Dr. *Erdélyi* Pálnak az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtára 1907 évi állapotáról az Erdélyi Múzeum-Egyesület elé terjesztett jelentéséből a következő részleteket közöljük:

Az 1897: XLI. tez. végrehajtása alkalmával az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtárának átengedett ügyészségi köteles nyomtatványok beszállításának összefoglaló eredményét az alábbi táblázatban mutatom be, megjegyezvén, hogy a hírlapok és folyóiratok gyűjteménye anyagát még most sem foglalhatam össze, mert az e munkára szükséges tér még ma sem áll rendelkezésemre.

H o n n a n	Nyomtatvány, folyóirat, hírlap		Vegyes nyomtatvány		Színlap	Egy- leveles	Gyász- jelentés
	mű	kötet	mű	kötet			
A bpesti ügyészségtől	14232	17458		131			21431
A kolozsvári és m.- vásárhelyi ügyészségtől	4110	5029	468	1135	1088	61	7587
Összesen	18,351	22,497	468	1266	1088	61	29,018

E könyvtári anyag egészét külön könyveljük és önállóan tartjuk nyilván. Ez a kimutatás ma így áll: az 1898–1906 évek alatt bejött anyagból gyarapodtunk összesen 18,351 műnek 22497 kötetével, 1266 vegyes nyomtatvánnyal, 29,018 gyászjelentéssel, 1088 színlappal, 61 egyleveles nyomtatvánnyal, vagyis együtt 53,930 darabbal.

Ez az anyag olyan tekintélyes és reánk nézve annyira fontos, hogy ennek segítségével szinte kidomborodik könyvtárunknak nemzeti jellege és állandóságát annak nemzeti fontossága. Ezt az anyagot az állam támogatásának köszönhetjük s már annak idején kiemelttem, hogy ez intézkedés szinte egyelentőségű könyvtárunknak második megalapításával.

Az 1902-ben végrehajtott revízió és az egyes gyűjtemények kiválasztása és föllállítása között nem csekély fontosságú a hírlapgyűjtemény megalkotása, azaz az ország második hírlapkönyvtárának föllállítása. Erdélyi könyvtár lévén, természetes, hogy elsősorban az erdélyi hírlapirodalom megszerzésén, megőrzésén és földolgozásán munkálkodtunk. Az 1848 előtti és alatti hírlapjaink anyaga egyik nagyon gazdag része e gyűjteménynek, mely újabb korra meglehetősen teljes. Az ügyészségi anyag az 1903–6 évekből még ládázva van, mert nincs helyünk kibontására. A maig földolgozott anyag 235 folyóirat, 1892 kötetben és 311 hírlap 770 kötetben, míg az egész anyag 404 folyóiratnak

5720 kötetét és 743 hirlapnak 4795 kötetét foglalja magában. Ha a végleges föllállítás megtörténik s az eddig mintegy 95 ládában elhelyezett anyag és az egyetemi könyvtárnak megfelelő anyaga a mostanival egyesíttetni fog. olyan elsőrendű gyűjtemény fog rendelkezésünkre állani, a mi egymagában is nagyfontosságú eredménye lenne az Erdélyi Múzeumnak.

Ez azonban már csak a közel jövőben fog megtörténni, mikor új otthonunkba beköltözhetünk, mikor félszázados küzdelmeink eredményét a valóságban látni fogjuk.

Az esztendő rövid krónikájában meg kell említeni, hogy az egyetemi földrajzi intézetnek a válaszmány jóváhagyásával kiadtunk bizonyos anyagot, mely természeténél fogva inkább odatartozik és könyvtári kezelésre nem alkalmas, ilyenek a köteles nyomtatványokkal beérkezett képes-levelezőlapok lenyomatai, az egyes gyakorlati célú szolgáló útikalauzok, panorámák és olyan füzetek, melyeknek sem tudományos, sem nyomdai jelentőségük nincs, de azért bizonyos mértékben fölhasználhatók az intézet gyűjteményében. Különbben is az egyetemmel való kapcsolat révén ez az anyag csak helyet változtatott és oda került, hova természeténél fogva tartozik.

A múzeumi anyag kettős és fölös könyveinek katalógizálásával is elkészültünk és a válaszmány engedélye alapján megkezdettük a katalógus kiadását.

A marosvásárhelyi és kolozsvári kir. ügyészségek területén 1906. II. és 1907. I. felében gyűjtött nyomtatványokat, a budapesti kir. ügyészségtől az 1906. évi termést beszállítottuk. Rettegi Sándor letétét, a Rettegi család levéltárát, csak ez év januáriusában vettük át. A mostani helyiségünkön kívül új bérhelyiséget fogadtunk ki, e miatt most már négy helyen vagyunk szétszórva.

Meg kell említeni, hogy Kelemen Lajos úr, ki a múzeumi könyvtár szolgálatában igen kiváló munkatársunk volt, tanári széket nyervén, intézetünkől kivált. Elvesztésén csak azért tudunk megnyugodni, mert hiszszük, hogy érdekeinket ezután is szíven fogja hordani.

A könyvtár személyzetében az a változás történt, hogy szolgánkat az egyetemi könyvtárnál elhalálozás folytán megürült szolgáló állomásra nevezte ki egyetemünk Rector Magnificusa és most ideiglenesen egy napidíjas szolgát fogadtunk.

Kézirattárunk gyarapodását mennyiségben fényesnek, tartalomban becsesnek mondhatjuk. Teljes szaporulatunk 470 mű 525 kötetben. A kézirattárnak megalapítása óta egyetlen évben sem volt ily nagyarányú szaporodása. A szaporodás túlnyomó része letét, de jelentékeny darabok vannak vételeink között is.

Ez utóbbiakból kiemelhetjük Pósházi Jánosnak egy 1685-beli eddig ismeretlen magyar halotti könyörgését Kövér Krisztina felett, mely a Péli Nagy család több tagjának a XVIII. század első feléből való halotti bucsúzóverseivel együtt került hozzánk. Érdekes szerzeményünk II. Rákóczi Ferenc egykori fővadászmesterének, a később 1738-ban méltatlanul fogságot szenvedett buzgó protestáns főúrnak a »vak« Toldalagi Mihálynak 1734 elejétől 1735 márczius 13-ig sajátkezűleg vezetett naplója. Ez a kötet kétségkívül csak

egyik darabja terjedelmesebb följegyzéseinek. Megemlíthetjük még Ballmann János daróczi luteránus lelkész német orációit s prédikációit: Berzeviczy Gergelynek, Lukáts István a nemrég ismertetett író által németből fordított »Nachrichten über den jetzigen Zustand der evangelischen in Ungarn« (Leipzig 1822.) című egyháztörténeti munkáját. Végül ide tartozik 7 db XIX. századi szombatos imakönyv. Ezek közül négyet Thúry Zsigmond buzgalmának köszönhetünk. Gálos Rezső úr adományából Lukáts István verseit említjük meg.

Mindezeket azonban számban és értékben messzire túlhaladják örökös letéteink. A már 1906. évi gyarapodásunkúl jelzett három nagy családi levéltár és a marosvásárhelyi Szabó Ipartársulat letétének tömegéből az 1907. év folyamán kiválasztott kézirattári anyag csak nagy vonásokban vázolva is érzeteti becsét.

A Tarcsafalvi Pálffi-levéltárból megemlíthetjük az 1736-beli Pálffidaloskönyvet s egy XVIII. századi daloskönyv töredékét, több kisebb jelentőségű verssel.

Nagyercsei gr. Toldalagi László letétéből legértékesebb darabok: Szilágy-somlyói Halmágyi István naplójának 1742 két hónapjáról szóló töredéke. Benkő József, *Nomenclatura Botanica* című ismeretlen kis műve; Sárosmagyarberkeszi Katona Zsigmond naplója 1791-iki külföldi útjáról, egy Czegei Wass Jánosról szóló 1680 évi halotti oráció és gr. Toldalagi Lászlónak a XVIII. század második felében összeállított izmos genealogiai tabellás kötete, melynek párját a marosvásárhelyi Teleki-levéltárban őrzik. Említést érdemel továbbá számos humoros és gúnyos vers.

Letéteink koronája azonban gr. Teleki László (gyömrői) levéltárából került ki 301 kötetben. Ha ebből a gazdasági természetűeket és levéltári lajstromokat le is számítjuk, mintegy 100 kötet kisebb-nagyobb értékes mű marad. Korra a legrégebbi közülök: Csaholyi Boldizsár jobbjágyainak 1553 évi lajstroma, mely egyszersmind egyedüli XVI. századi darab. A XVII. századból nagyértékű Teleki Mihály uzdiszentpéteri uradalmának 1679-iki összeírása az erdélyi magyar udvarháznak és környékének művelődési szokincsel, különleges értékűek a tudós Teleki Pálnak akadémiai tartózkodása idejéről való (1695—98) számadásai, apró följegyzései és akadémiai kurzusai. Az író Telekiek közül még idősebb Teleki Ádám tábornok alakja bontakozik ki. Munkáinak és emlékeinek egész sorozata került elő. Ilyenek: rövid önéletrajza, magyar naplója bécsi útjáról és élményeiről 1738-ból és 1744-ből; s több levelének másolata (1739—40.), latin naplójegyzetei 1749-ről, 3 kis kötetben, verses önéletrajza; azután költség- és útinaplója 1746—47-ről, továbbá úti- és hadinaplója az osztrák örökösödési háborúk idejéből. Ezt az érdekes gyűjteményt szerencsésen egészítik ki fiához, házassága alkalmából írott verseinek, továbbá orációinak kéziratai, azután *Vitae humanae descriptio* című műve és több kötet leveleskönyve.

Innen került fölszínre ifj. Teleki Ádámnak, a Cid fordítójának, fogalmazókönyve, továbbá tanulókori jegyzetei és köszöntő versei és ifjúkori diáriumi. A tudós Teleki Lászlónak, az erdélyi nyelvmívelési mozgalmak egyik érdemes munkásának, itt van 4 kötet tanulókori dolgozata, könyvtárának jegyzéke,

több beszéde és fordítása, az árvák házaról szóló kis dolgozata s gyermeki neveléséről Locke nyomán írt munkája.

Ezekon kívül beces darabok: Kolozsvár városának 1695-ben pénzben felvetett adójának registruma; Galanthal gr. Fekete János és gr. Teleki László egymáshoz írott versei, Cserey Mihálynak sajátkezü, ismeretlen kézirata: válasza Szentábrahámi Lombard Mihálynak a nagyajtai templom ügyében. Ilyenek még: Pataki Sámuel drnak »a pestisről való csekély opinioja«. »A keresztyén« című vaskos verses mű s Szigethi Mihály Erkölcsi versei, 4 db XVIII. századi kis daloskönyv, számos halotti beszéd, bucsúzóvers, prédikáció, oráció, több színmű s néhány gúnyvers.

Vége nagyobb és értékes gyarapodásaink közé sorolhatjuk a marosvásárhelyi Szabó Ipartársulat letétét, melyet a társulat, buzgó vezetőinek Izsó Ferencz elnöknek és Pataki György alelnöknek kezdeményezésére, szintén 1906 végén helyezett el nálunk. E ténynyel követendő példát adtak arra, hogy a régi erdélyi ipartörténet emlékeit hogyan kell megóvni az elkallódástól, s hol kell czélszerűen elhelyezni a megőrzés és a tudományos feldolgozás számára. A letét anyagából a kéziratárba sorozott 22 kötet tartalmazza a marosvásárhelyi régi szabó-czéh számadáskönyveit 1603-tól 1878-ig, azután 1647-től 1797-ig terjedő zálog- és kölcsönkönyvét, 1780-tól 1889-ig terjedő jegyzőkönyveit, az 1633—1809-ig való táblajárás és czéhmestertételek könyvét, két czéhszabályzatot és a szabók bástyájának 1637—1736 közötti leltárát.

A levéltári munka a már megállapított rendszer és munka keretében haladt tovább folytatva az apróbb kötegekben heverő oklevélsomók és vegyes adományok feldolgozását *törzsgyűjteményünk* számára. Ezzel párhuzamosan haladt a családi levéltárak anyagának fokozatos rendezése. Befejeztük gróf Kemény József gyűjteménye felállítását s a gróf irodalmi levelezését, mely majdnem halála napjáig (1855 szept. 12.) terjed. Gr. Kemény limbusának fölbontása s nagy gyűjteményébe való beosztása annál szükségesebb volt, mert jelentékenyen kiegészítette az eredetit s mert amabban még mindig számos, köztörténeti és életrajzi fontosságú iromány lappangott. Ilyenül föl-említjük az erdélyi három protestáns egyház esperességei és iskolái részéről Mária Teréziának tett 1741-iki homagiális leveleket, melyek Erdély összes protestáns papjainak es tanítóinak aláírását, másfélezer aláírást és ugyanannyi pecsétet, tehát művelődéstörténeti és heraldikai szempontból egyaránt jelentékeny adatot őriztek meg. Gróf Kemény József hátrahagyott iratait, fogalmazványait, másolatait és apró-cseprő feljegyzéseit önálló kötetekbe foglalva, immár meglévő (s még maga Kemény által felállított) gyűjteményei végéhez csatolva, most rendezzük. Mivel azonban a rendezetlen anyagnak nagy tömegével állunk szemben, hónapokig fog tartani, míg hozzáfoghatunk a 400 kötetnél nagyobb gyűjtemény katalógusa elkészítéséhez.

Az írott gyászjelentésekből — sajátos természetüknél fogva — külön gyűjteményt alkottunk, melynek legrégibb darabja 1631-ből való. Az anyag időrendben van felállítva, de minden darabról külön utaló-czédula készült: az elhunyt, a temetésre hívó s a címzett nevééről, valamint az elhalálozás helyéről és napjáról.

A szabadon heverő pecsétek és aláírások rendezése elvégződött; a róluk készült utaló-lapok ama betűrendes külön gyűjteményünkbe kerültek, mely Túnyogi József és gr. Kemény József pecséttani gyűjteményeit is magában foglalja.

Thorotzkay Sándor a nemzetség közös levéltárát, mely a maga negyedik század darabjában az Árpád-kor végétől 1848-ig a család és a köz története számára egyaránt becses anyagot tartalmaz, ez évben családi levéltáraink sorában a 26. helyre iktattuk.¹

¹ Ezzel együtt az Erdélyi Nemzeti Múzeumban elhelyezett családi levéltárak száma immár 26-ra emelkedett; úgymint:

Nagyobb családi levéltárak.

Altörjái báró Apor-család levéltára. Br. Apor Gáborné letéte; 1903. (Apor Péter és utódai levelezése s az Apor Péter szereplésére vonatkozó iratok.)

Losonczy gróf Bánffy-család levéltára. Gróf Bánffy György m. kir. főajtónálló mester ajándéka; 1903.

Galánthai gróf Eszterházy-család cseszneki ágának levéltára. Gróf Eszterházy János letéte; 1883.

Gróf Gyulay és Kuun-család levéltára. Osdolai dr. gr. Kuun Géza ajándéka; 1905.

Branyicskai báró Jósika-család magyarfenesi levéltára. Br. Jósika Gyula és testvérei ajándéka; 1902.

Magyargyerőmonostori báró Kemény Pál családi levéltára. Br. Kemény Pál letéte; 1903.

Szárhegyi gróf Lázár-család medgyesfalvi levéltára. Özv. gr. Lázár Mórné, Barcsay Polixéna letéte; 1903. (Nagy részben a killyéni Székely-család leveleivel.)

Tartsafalvi Pálffi-család levéltára. Pálffi György letéte; 1906.

Kisbudaki Rettegi-család levéltára. Rettegi Sándor letéte; 1907.

Csikszentdomokosi Sándor-család levéltára. Tartsafalvi Pálffi Mihály és Szenkovits Gyula ajándéka; 1904.

Pókai Sárosov-család levéltára. Szenkovits Antal, Pálffi Mihály és Nagy Margit ajándéka (1904) és ifj. Biás István pótlása; 1906.

Széki gróf Teleki László (gyömrői) levéltára; 1906.

Nagyercsei gróf Toldalagi-család koronkai levéltára. Gr. Toldalagi László letéte; 1906.

A torockószentgyörgyi Thorotzkay-család levéltára. Thorotzkay Sándor letéte; 1907.

Hadadi báró Wesselényi-család levéltára. Báró Wesselényi Miklós letéte; 1896.

Kisebb családi levéltárak.

A nyárádszentimrei *Balogh-család* levelei, 1903.

Az albisi *Barthos-család* levelesládája; 1903.

A malomfalvi *Benedek-család* leveles tarisznyája. Benedek Elek ajándéka; 1903.

A nagykedei *Fekete-család* levelei. Pálffi Mihály ajándéka; 1906.

A sárosmagyarberkeszi *Katona-család* levéltárának maradványai. Báró Györfly Gézáné adományja; 1905.

A kéri és pókafalvi *Kathonay-család* levelesládája. Kathonay Domokos ajándéka; 1904.

Báró Kemény Györgyné, szül. br. *Kemény Anna* levelesládája. Kolozs megye letéte; 1903.

A mezőbándi *Kovács-család* levelesládája. Szász Ferenc letéte; 1905.

Az egri *Kovács-család* levelei; 1905.

A benczédi *Pap-család* levelei. Pap Domokos letéte; 1903.

Tartsafalvi *Pálffi* Sándor és Zsigmond levelei; 1903.

Ezt a sorozatot azután bezárja a kolozsvári róm. katolikus egyházközségnek követésre méltó nemes példájából nekünk jutott nagybecsű ajándék. Dr. Hirschler József plébános úr kezdeményezésére a kolozsmonostori konvent levéltárának ama kiegészítő részét, mely a Szent Mibály egyháznak könyvtárával együtt a székes egyház toronyszobájában őriztetik, az egyházközség a mi könyvtárunkban helyezte el örök letétként. Nem tudom meg sem mérni azt a távolságot, melyet félszáz esztendő multunk után ez a tény a jövő számára nyit. Mert hiszen csak azt kell elgondolni, hogy mivé alakul át könyvtárunk, ha mindazt, a mit az egyházak gondossága nyolczszáz esztendőn keresztül a műveltség szabadalma jogán megmentett és megőrzött, nálunk fogjuk látni. S milyenné válik még, ha a példát mások, hatóságok és testületek is követik! Csak egy analógiát említek: családi levéltárainkat. A mult emlékeit őrizni, gondozni, fentartani, tehát megbecsülni, ma is kötetesség, sőt az utódnak még nagyobb kötelessége, mint volt az elődnek azok megszerzése. Ámde ma már más a megőrzés módja és gondolja, mint volt annak előtte. S ehhez még egy más fontos kötelesség is kapcsolódik: az emlékeket meg kell menteni az utókornak, meg kell közelíteni a jelennek, föl kell tárnai az izlésnek, a tudománynak, tehát élővé kell azokat tenni az élet számára s így velök és általok hatni kell a műveltségre. Az így fölfogott kötelességet ma az állam és a társadalom megbízásából a múzeumok végzik — tehát a múzeumokra kell az emlékek megőrzése és föltárása gondjait is bízni. Milyen egyszerű s mégis milyen nehezen megértethető tanulsága ez a modern életnek. Milyen kellemes és hasznos átruházása a gondnak, a felelősségnek s milyen jutalmazó annak tudata, hogy ezzel is szolgálhattuk nemzetünk műveltségét és tudományunkat! Mégis milyen nehezen nyilván meg e gondolat számára az előítéletek és milyen fogonatos ily esetekben a példa. Valóban az új könyvtári épületet semmi méltóbban nem üdvözölheti, mint a ráirányuló figyelem, a neki ajándékozott bizalom és annak ily módon való megbecsülése s annak nyilvánossá tétele. Az új épülettel nyíló új korszakot igen nemesen, igen okosan és igen tiszteletreméltó módon nyitotta meg dr. Hirschler József és egyházközsége. Ez a példa elismerés a multra, zálog a jövőre.

**Az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárának gyarapodása
forrásuk szerint az 1907-ik évben.**

A) A nyomtatványi osztályban:

	Nyomtatvány		Ősnyomtatvány		R. M. K.		Folyóirat		Hírlap		Egyes nyomtatvány		Térkép	Színlap	Egyleveles Gyász-jelentés		
	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	db	darab		
Vétel útján	948	1780	1	1	18	19	8	119	—	14	76	109	3	3	—	24	352
Ajándécul ...	465	701	—	—	1	1	8	97	4	51	92	164	5	5	—	3	71
Cserében ...	20	31	—	—	—	—	2	143	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Köteles péld.	10894	11808	—	—	—	—	3	20	5	81	57	386	—	—	339	18	6712
	12327	14320	1	1	19	20	21	379	9	146	225	659	8	7	339	45	7135

B) A kéziratári osztályban:

	XVI. század		XVII. század		XVIII. század		XIX. század		XX. század		XVIII—XVIII. század		XVIII—XIX. század		XVII—XIX. század	
	mű	kötet	mű	kötet	mű	kötet	mű	kötet	mű	kötet	mű	kötet	mű	kötet	mű	kötet
Vétel útján	—	—	1	1	25	46	38	41	—	—	—	—	—	—	—	—
Ajándécul	—	—	—	—	6	6	6	6	1	1	—	—	—	—	—	—
Letétül ...	1	1	12	12	286	316	83	84	—	—	8	8	1	1	1	1
Cserében ...	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
	1	1	13	13	317	368	128	132	1	1	8	8	1	1	1	1

C) A levéltári osztályban:

	Oklevél				Limbus (1541-től.)	Czímeres levél	Okl. másolat	Czímerkép	Arztkép	Tájékép	Ex-Libris	Könyvtábla másolat	Fényképlemez
	XVI. század	XVII. század	XVIII. század	XIX. század									
Vétel útján ...	10	78	46	25	2	2	5	1	—	48	1	—	51
Ajándécul ...	—	—	11	24	4	—	—	—	13	2	2	—	—
Letétül ...	1	4	12	420	1	—	—	—	—	—	—	—	—
öteles péld. ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—	—
	11	82	69	469	7	2	5	1	13	50	53	1	51

D) Összefoglaló kimutatás.

	Vétel		Ajándék		Letét		C s e r e		Köteles példány		Összesen	
	mű	db	mű	db	mű	db	mű	db	mű	db	mű	db
Nyomatványok												
	1054	2421	575	1093	—	—	21	134				
							1	40				
							22	171	10959	19364	12610	23052
Kéziratok	64	88	13	13	392	423	1	1	—	—	470	525
Oklevelek	—	272	—	56	—	438	—	—	—	50	—	816

A Tudomány-Egyetem és Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárának használata 1907-ik évben.

H ó n a p	Házi használatra kivett művek		Az olvasóteremben használt művek	
	Hány mű	Hány darab	Hány mű	Hány darab
Január	680	745	2760	3392
Február	902	1240	3528	4173
Márczius	810	967	3692	4682
Április	820	1002	2394	2682
Május	545	722	1501	1689
Június	396	470	788	962
Szeptember	562	704	1749	2095
Október	1304	1436	2976	3890
November	987	1108	3589	4010
December	782	875	2320	2541
Összesen	7788	9269	25297	30116

